

RECENZJA

rozprawy doktorskiej **mgr Katarzyny Kujawy** pod tytułem:

„Ocena poziomu wybranych funkcji poznawczych pacjentów z zaburzeniami świadomości w wyniku uszkodzenia mózgu w oparciu o zastosowanie nowoczesnej technologii okulograficznej”

Podstawa opracowania recenzji

Poniższa recenzja została przygotowana na podstawie uchwały Rady Dyscypliny Nauki o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu z dnia 19 lipca 2022 roku.

Praca doktorska Pani **mgr Katarzyny Kujawy** została przygotowana w Uniwersytecie Medycznym im. Piastów Śląskich we Wrocławiu pod kierunkiem promotora rozprawy doktorskiej dr hab. Grzegorza Żurka prof. AWF w Wrocławiu.

Wprowadzenie

Urazowe uszkodzenie mózgu to poważny problem zdrowia publicznego, który dotyka osoby we wszystkich grupach demograficznych. Urazy mózgu różnią się przyczyną, ciężkością, patogenezą i wynikiem klinicznym. Ponad 40% pacjentów hospitalizowanych z powodu ostrego urazowego uszkodzenia mózgu o nasileniu od umiarkowanego do ciężkiego wykazuje długotrwałą niepełnosprawność. W grupie tej są również osoby z zaburzeniami świadomości oraz osoby w stanie głębokiej nieświadomości. Kanonom medycyny jest wspieranie powrotu do zdrowia osób dotkniętych chorobą i pomaganie im w odzyskaniu niezależności poprzez zoptymalizowaną rehabilitację.

Wczesna, intensywna neurorehabilitacja osób po urazowym uszkodzeniu mózgu z głębokimi zaburzeniami świadomości jest procesem trudnym, długotrwałym. Jest swoistym poszukiwaniem sposobu dotarcia do świadomości chorego i uzyskania odpowiedzi, reakcji zarówno psychicznej jak i motorycznej. Przedstawiona do recenzji Dysertacja jest dziełem naukowym o dużym znaczeniu praktycznym. Jej efekty to poszerzenie wiedzy oraz szerokie doświadczenie kliniczne z którego wnioski powinny być

wdrożone do praktyki. Cel pracy w mojej opinii jest zatem niezwykle ważny i innowacyjny. Ocena stanu świadomości, funkcji poznawczych to poszukiwanie drogi komunikacji z chorym oraz optymalizacja form terapii osób ciężko niepełnosprawnych. Wynik badania oraz informacja o jej efektach h dostarczona zespołowi terapeutycznemu w tym fizjoterapeutom, zwiększa efektywność i jakość pracy.

Treść pracy mieści się w dziedzinie nauk medycznych, nauk o zdrowiu i nauk o kulturze fizycznej oraz w dyscyplinie nauki o zdrowiu. W recenzowanej pracy zachowano pełną zgodność treści z tytułem pracy doktorskiej.

Osiągnięcia naukowe

Publikacje wchodzące w skład dorobku, to pięć prac oryginalnych. Prace zostały opublikowane w latach 2020-2022 w recenzowanych czasopismach naukowych. Łączna punktacja Ministerstwa Edukacji i Nauki (MEiN) cyklu wynosi 550 punktów, a łączny współczynnik wpływu (IF) wynosi 14,786. Doktorantka była pierwszym autorem w wszystkich publikacjach wchodzących w skład dorobku.

Pragnę podkreślić i wysoko ocenić pozostały dorobek naukowy Doktorantki, która jest współautorem pięciu niewchodzących w skład cyklu oryginalnych prac o łącznej punktacji MEiN 464 i IF 10,17. Całkowity dorobek publikacyjny Doktorantki to więc 10 publikacji naukowych 1014 punktów MEiN i 24,956 IF. Pani mgr Katarzyna Kujawa w latach 2018-2020 aktywnie uczestniczyła w dziewięciu krajowych i międzynarodowych konferencjach naukowych podczas których dwukrotnie została wyróżniona. Potwierdzające udział w konferencjach certyfikaty umieszczone zostały w podrozdziale 11.3 (strony od 99 do 109).

Ocena formalna

Osiągnięcie naukowe Doktorantki zgodnie z przepisami art. 187 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2021 poz. 478) zostało udokumentowane poprzez przedstawienie cyklu pięciu powiązanych tematycznie prac badawczych pod tytułem *„Ocena poziomu wybranych funkcji poznawczych pacjentów z zaburzeniami świadomości w wyniku uszkodzenia mózgu w oparciu o zastosowanie nowoczesnej technologii okulograficznej”*.

W pracach stanowiących cykl zaangażowanie Doktorantki to wizualizacja projektu każdego z badań, opracowanie metodologii, przeprowadzenie badań, przygotowanie i korygowanie manuskryptu. Udział i zaangażowanie współautorów przedstawione zostało

w oświadczeniach o współautorstwie umieszczonych w manuskrypcie na stronach od 91 do 98.

Całość opracowania zbiorczego opisującego osiągnięcie naukowe i streszczającego oryginalne prace przedstawiono w 12 rozdziałach. Opracowanie obejmuje 109 stron maszynopisu wliczając załączniki oraz spis piśmiennictwa. W opracowaniu umieszczono jedną rycinę i cztery tabele. W rozdziale 10 umieszczono skany (całe artykuły) wszystkich wchodzących w skład cyklu prac, skany certyfikatów potwierdzających udział w konferencjach oraz skany oświadczeń współautorów publikacji. Piśmiennictwo zawiera 43 dobrze dobrane pozycje. Każdy artykuł objęty cyklem posiada własne piśmiennictwo. W wstępie Autorka podała tytuł cyklu oraz publikacje wchodzące w jego skład. Przedstawione zostały pozostałe osiągnięcia naukowe w tym inne publikacje i konferencje. W kolejnych rozdziałach umieszczono wstęp w języku polskim i języku angielskim oraz spis zastosowanych w tekście skrótów. Piąty rozdział to wprowadzenie do problematyki diagnostyki i terapii osób z zaburzeniami świadomości. Omówiono aktualne metody i technologie stosowane w komunikacji z pacjentem z zaburzeniami funkcji poznawczych.

Problem badawczy został prawidłowo sformułowany. W opracowaniu postawiono dwa cele spójne dla prac wchodzących w cykl publikacji.

Cel pracy podzielono na dwa obszary, pierwszy obszar poznawczy, którego celem była ocena wybranych funkcji poznawczych u osób z zaburzeniami świadomości, do którego doszło w wyniku uszkodzenia mózgu za pomocą urządzenia sterowanego ruchem gałek ocznych, oraz drugi obszar praktyczny, którego celem było określenie typu wyświetlanego bodźca wzrokowego, generującego częściej pojawiające się reakcje u pacjenta.

W związku z faktem prowadzenia interwencji terapeutycznych w dwóch badaniach proszę o wyjaśnienie decyzji o nie ujęciu w celach oceny efektów rehabilitacji.

Przed przystąpieniem do badań uzyskano zgodę Senackiej Komisji ds. Etyki Badań Naukowych przy Akademii Wychowania Fizycznego w Wrocławiu (skan dokumentu umieszczono w załącznikach). Charakterystykę pacjentów uczestniczących w badaniu przedstawiono w opracowaniu w formie diagramu przepływu (strona 22) oraz w tabelach odpowiadających publikacjom wchodzącym w skład zgłoszonego dorobku. Kryteria wykluczenia z badania nie są precyzyjnie określone, stanowią w zasadzie wykluczanie wcześniej omówionych kryteriów włączenia. Uczestnicy badania (włączono 26 osób) są w różnym okresie od urazu a co najważniejsze w różnym stopniu świadomości. Może to mieć wpływ na wyniki i ich interpretację.

Metody badawcze opierają się głównie funkcjach zastosowanego urządzenia diagnostyczno-terapeutycznego, pracującego w technologii śledzenia ruchu gałek ocznych (C-Eye Pro). W opisie osiągnięcia oraz w publikacjach dokładnie opisano parametry techniczne urządzenia. Dla zachowania najwyższej wiarygodności zebranych danych ważne jest zachowanie warunków prowadzenia badań i terapii. Czy więc warunki prowadzenia badania i terapii były takie same dla wszystkich uczestników. Czy brano pod uwagę czynniki zewnętrzne, leki, porę dnia, oświetlenie, dźwięk i inne zakłócenia. Proszę o komentarz dotyczący kryteriów kwalifikacji oraz organizacji badań.

W badaniach wchodzących w skład cyklu Autorka oceniała wybrane funkcje poznawcze możliwe do oceny za pomocą urządzenia C-Eye Pro. W pierwszej z opublikowanych prac, którym był przegląd narracyjny przedstawiono aktualny stan wiedzy na temat komunikacji alternatywnej i wspomaganiej. Omówiono procedury i metody stosowane w Polsce na tle standardów postępowania diagnostycznego i terapeutycznego w Stanach Zjednoczonych i Wielkiej Brytanii. Przegląd dostarcza wiedzę, która promuje stosowanie nowoczesnych technologii w komunikacji i terapii pacjentów z zaburzeniami świadomości po uszkodzeniu mózgu. Kolejne badania i publikacje są kontynuacją postawionego celu badawczego. Praca pt. „*Assessment of Language Functions in Patients With Disorders of Consciousness Using an Alternative Communication Tool*” (*Front Neurol* 2021 Jul 20;12:684362. doi: 10.3389/fneur.2021.684362. eCollection 2021.) obszarem oceny i terapii była komunikacja i rozumienie. Sześciu uczestników w czasie od jednego miesiąca do 12 miesięcy uczestniczyło w ocenach oraz terapii logopedycznej. W publikacji podano, że sesja terapeutyczna trwała 60 minut, liczba sesji była różna. Proszę w dyskusji o uzupełnienie ważnych informacji, mianowicie gdzie pacjenci byli leczeni, w ilu sesjach terapii logopedycznych uczestniczyli, jaki program rehabilitacji realizowali. Wyniki badania potwierdzają znane fakty o możliwości komunikacji niewerbalnej, ale szczególnie ważne, co podkreśla Autorka jest to, że pacjenci w stanie niereaktywnego czuwania byli w stanie komunikować się, co jest wyraźnym wskazaniem do kontynuacji dalszej rehabilitacji. Bardzo ciekawe wyniki uzyskano w kolejnej pracy pt. „*Application of High-Tech Solution for Memory Assessment in Patients With Disorders of Consciousness*” (*Front Neurol* 2022 Mar 31;13:841095. doi: 10.3389/fneur.2022.841095. eCollection 2022). Obszarem oceny była pamięć, a właściwie jej rodzaje. Badana grupa poddana była tylko ocenie. W dyskusji Autorzy zwracają uwagę na czynniki mogące zaburzać badanie z wykorzystaniem okulografu. Są to bardzo ważne informacje dla praktyki klinicznej. Równie ważne są obserwacje wskazujące na trudność w terapii podczas realizacji przez pacjentów zadań

wymagających pamięci roboczej, operacyjnej. Konsekwencje tych ograniczeń w okresie powrotu do zdrowia są dobrze opisane. Informacja może mieć ważne, praktyczne znaczenie w okresie rehabilitacji pacjenta w stanie minimalnej świadomości czy w stanie wychodzenia z minimalnej świadomości. W przyszłych badaniach należy wziąć pod uwagę pogorszenie kontroli wzroku poprzez osłabienie kontrolujących je mięśni wraz z czasem trwania badania. Cztery kategorie oceny to może zbyt dużo. To nie jest krytyka z stron recenzenta, a jedynie dyskusja nad dalszymi kierunkami badań.

Kolejna publikacja pt. „*Implementing New Technologies to Improve Visual–Spatial Functions in Patients with Impaired Consciousness*” *Int J Environ Res Public Health* 2022 Mar 5;19(5):3081. doi: 10.3390/ijerph19053081) (koncentruje się na ocenie i efektach terapii funkcji wzrokowo-przestrzennych u pacjentów z zaburzeniami świadomości. Grupę badaną stanowi tylko 5 uczestników, co komentują w ograniczeniach badania autorzy. W badanej grupie wykazano istotną statystycznie poprawę badanych parametrów. Wyniki badań według autorów wskazują, że trening okulomotoryczny może pomóc w przywróceniu wybranej funkcji poznawczej i poprawie zdolności motorycznych oczu. W ocenie końcowej wykazano dłuższe czasy wykonywania zadań aktywnych oraz zwiększoną liczbę poprawnie rozwiązanych zadań. Celem piątej pracy wchodzącej w skład cyklu pt. „*Monitoring Eye Movements Depending on the Type of Visual Stimulus in Patients with Impaired Consciousness Due to Brain Damage*” (*Int J Environ Res Public Health* 2022 May 22;19(10):6280. doi: 10.3390/ijerph19106280) była ocena za pomocą eye trackera ruchu gałek ocznych u pacjentów z dużymi zaburzeniami świadomości obserwujących obiekt statyczny i dynamiczny. Praktycznym aspektem tego badania było potencjalne wykorzystanie zdobytych informacji w rehabilitacji mięśni kontrolujących ruch gałek ocznych. Autorzy wskazują, że wizualny bodziec dynamiczny ma większą wartość w wyzwalaniu reakcji osoby dużymi zaburzeniami świadomości. Bardzo ważny jest fragment dyskusji w którym autorzy analizują na podstawie własnych wyników oraz przeglądu piśmiennictwa opóźnienie reakcji na bodziec. Podczas badania mogło dochodzić do nakładania się opóźnionej reakcji na bodziec statyczny na kolejne zadanie z bodźcem dynamicznym lub faktycznie reakcja dotyczyła tylko bodźca dynamicznego. Są to bardzo ważne informacje do praktycznych zasad rehabilitacji osób z minimalną świadomością, ale i rehabilitacji wszystkich osób z deficytami motorycznymi i poznawczymi po uszkodzeniach mózgu.

Podsumowując przegląd publikacji wchodzących w skład przedstawionego do recenzji cyklu prac pragnę stwierdzić, że stanowi on spójny w zakresie tematycznym

dorobek. Program badań uzyskał zgodę Komisji Bioetycznej. Wszystkie prace odpowiadają na postawione cele badawcze. Na pochwałę zasługuje precyzyjnie dobrany i dokładnie opisany w pracach badawczych zestaw metod statystycznych którymi posłużono się w analizie. Ograniczeniem badań jest liczba uczestników. Mogło to wynikać zarówno z powodu trudności dotarcia do potencjalnych uczestników oraz okresu pandemii, w którym realizowano badania. W rozdziałach opisujących uczestników brakuje informacji o sposobie obliczenia minimalnej liczebności próby i zasadach rekrutacji do badania. Wątpliwość budzi całkowita liczba uczestników (n=26) i fakt dwóch badań, które zrealizowano w tym samym okresie czasu od 2019-2020, grupę stanowiło 7 mężczyzn i 5 kobiet oraz badani byli w tym samym wieku 26-67 lat. W trzecim badaniu z powodu pandemii utracono 7 uczestników, ale miejsce i czas badania były takie same. Powyższy fakt wskazuje, że w badaniu poza badaniem pilotażowym uczestniczyło tylko 12 osób z których w badaniu nr 5 odpadło 7 osób. Wymaga to dokładnego wyjaśnienia. Słabą stroną artykułu pogładowego wchodzącego w skład cyklu jest brak przedstawienia kryteriów doboru tekstów i strategii analizy. Mimo, że przegląd ma charakter narracyjny powinien być skonstruowany zgodnie z zasadami PRISMA. (PRISMA Statement).

Zaprezentowane w pracach wyniki są interesujące. Potwierdzają przydatność urządzenia C-Aye w diagnostyce i terapii osób z zaburzeniami świadomości po uszkodzeniu mózgu. W wymiarze praktycznym wyniki dostarczają ważnych informacji do procesu neurorehabilitacji, ważne dla wszystkich członków zespołu rehabilitacyjnego lekarzy, neurologopedów, neuropsychologów i fizjoterapeutów, zarówno podczas terapii osób w śpiączce jak również pacjentów z objawami uszkodzenia mózgu. Uważam, że cel kliniczny i naukowy pracy został osiągnięty. Szczegółowa analiza uzyskanych wyników pozwoliła Doktorantce na rzetelne udokumentowanie badanego zagadnienia. Uzyskane wyniki przekonująco pogłębiają dotychczasową wiedzę. Dyskusje w każdej z prac zastały napisane w sposób zwarty, interesujący i na temat. Doktorantka dokonała właściwego przeglądu literatury, ukazuje osiągnięcia oraz ograniczenia innych badań przeprowadzonych w innych ośrodkach naukowych. Doktorantka w dyskusji zgromadziła dużą liczbę wyników badań do analizy porównawczej. Rozdziały są napisane na dobrym poziomie naukowym i stanowią silną stronę dysertacji doktorskiej. W tej części dorobku Doktorantka udowadnia swoją dojrzałość naukową i dobry warsztat.

Wybór wniosków do podsumowania zbiorczego jest poprawny, ale wydaje się zbyt obszerny i wykraczający poza wnioski jakie wynikają z przeprowadzonych badań.

Na uznanie zasługuje waga i aktualność poruszanych w pracach zagadnień, szybkość publikacji i możliwości zastosowania praktycznych wyników. Oceniam więc dotychczasowy dorobek Pani mgr Katarzyny Kujawy jako wystarczający na tym etapie kariery naukowej. Uwagi i pytania zawarte w tekście recenzji nie obniżają wartości pracy, są tylko dyskusją nad bardzo ważnym zagadnieniem.

Uwagi końcowe

Przedstawiona mi do recenzji praca doktorska mgr Katarzyny Kujawy odpowiada wymaganiom stawianym pracom na stopień doktora nauk o zdrowiu. Mając powyższe na uwadze przedstawiam Wysokiej Radzie Dyscypliny Nauki o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu wniosek o dopuszczenie pracy doktorskiej mgr Katarzyny Kujawy pod tytułem *„Ocena poziomu wybranych funkcji poznawczych pacjentów z zaburzeniami świadomości w wyniku uszkodzenia mózgu w oparciu o zastosowanie nowoczesnej technologii okulograficznej”* do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Recenzja dn. 15.08.2022

Henryk Dziubiński